

Остапенко О. Класифікація ризиків та їх вплив на результативність сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О. Остапенко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 190–198. – Режим доступу до журн. :

<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13oomrsp.pdf>.

УДК 330.131.7:631.11
JEL Classification: M2, M20

Ольга Остапенко

Полтавська державна аграрна академія,
вул. Сковороди, 1/3, Полтава, 36003, Україна

e-mail: ostapenko13@meta.ua

к.е.н., доц., кафедра фінансів і кредиту

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Досліджено найбільш поширені підходи до формування класифікаційних ознак поділу ризиків сільськогосподарських підприємств та запропонована авторська модель класифікації ризиків через виділення загальної ознаки поділу – підприємницький ризик, оскільки встановлено, що в більшості випадків за розгляду того чи іншого авторського підходу до класифікації ризиків. Більшість науковців оперують загальними рисами зазначеної категорії не вдаючись до конкретизації (типологізації) саме ризиків аграрної сфери.

Автором здійснено поглиблену класифікацію ризиків сільськогосподарських підприємств за галузевою ознакою, шляхом поділу ризиків залежно від біологічного ритму природи (ризиків літнього, осіннього, зимового та весняного сезону виробничого процесу сільськогосподарських підприємств) та визначення ризиків, що зумовлені порушенням ритму біологічних перетворень рослин та тварин (недоотримання урожаю; недоотримання приплоду; недоотримання сільськогосподарської продукції – молока, вовни, воску, сирих коконів, яєць тощо).

Ключові слова: ризик, ідентифікація ризиків, класифікація ризиків, виробничий процес.

Ольга Остапенко

КЛАССИФИКАЦИЯ РИСКОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Исследованы наиболее распространенные подходы к формированию классификационных признаков разделения рисков сельскохозяйственных предприятий и предложена авторская модель классификации рисков через выделение общего признака разделения – предпринимательский риск, поскольку установлено, что в большинстве случаев за рассмотрения того или иного авторского подхода к классификации рисков. Большинство ученых оперируют общими чертами указанной категории, не прибегая к конкретизации (типологизации) именно рисков аграрной сферы.

Автором осуществлено углубленное классификацию рисков сельскохозяйственных предприятий по отраслевому признаку, путем разделения рисков в зависимости от биологического ритма природы (риски летнего, осеннего, зимнего и весеннего сезона

Ostapenko O. (2013). Classification of risks and their influence on Efficiency of commercial farm units [Klasyfikatsiya ryzykiv ta yikh vplyv na rezul'tatyvnist' sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava - Socio-Economic Problems and the State* [online]. 8 (1), p. 190-198. [Accessed May 2013]. Available from: <<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13oomrsp.pdf>>.

производственного процесса сельскохозяйственных предприятий) и определения рисков, обусловленных нарушением ритма биологических преобразований растений и животных (недополучение урожая; недополучения приплода; недополучение сельскохозяйственной продукции – молока, шерсти, воска, сырых коконов, яиц и т.д.).

Ключевые слова: *риск, идентификация рисков, классификация рисков, производственный процесс.*

Olga Ostapenko

Poltava State Agrarian Academy,
Skovorody Str., 1/3, Poltava, 36003, Ukraine
e-mail: ostapenko13@meta.ua
PhD, Assoc. Prof., Department of Finance and Credit

CLASSIFICATION OF RISKS AND THEIR INFLUENCE ON EFFICIENCY OF COMMERCIAL FARM UNITS

Abstract. *The most common approaches to formation of classification features of division of risks of commercial farm units are studied. The author's model of classification of risks is offered. This model emphasizes the general feature of division – business risk. It is found out that most scientists considering different author's approaches to classification of risks operate with general features of the mentioned category without specification of risks in agrarian sphere.*

The author suggests detailed classification of risks of commercial farm units by branch features through division of risks depending on biological rhythm of nature (risks of summer, autumn, winter and spring season of production process at commercial farm units) and determining risks caused by disorder of the rhythm of biological transformation of plants and animals (crop and animal yield inobservance, farm production inobservance – milk, wool, wax, raw cocoon, eggs, etc.)

Keywords: *risk; risk identification; classification of risks; production process.*

Постановка проблеми. Результати діяльності будь-якого суб'єкта господарювання залежать від великої кількості об'єктивних та суб'єктивних чинників. При цьому, рішення які приймаються підприємствами під їх впливом, реалізуються в умовах невизначеності, що справляє суттєвий вплив на досягнення запланованих результатів від їх діяльності. Іншими словами, суб'єкти господарювання стикаються з ризиком (знаходяться на межі ризику).

Необхідно відмітити те, що ризики галузі сільського господарства є специфічними по відношенню до їх прояву на результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Наприклад, якщо взяти до уваги такий фактор як природні сили, то вони для підприємств аграрної галузі виступають основними факторами виробництва і від їх впливу буде залежати майбутнє підприємств. Тож, для розуміння та виділення ризиків, які характерні саме для сільськогосподарських підприємств необхідно вдатися до їх класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання сутності та встановлення видів ризиків які є характерними для будь-якого підприємства займалися такі вчені, як: М. М. Александрова, П. І. Варченко, В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, М. С. Клапків, С. Я. Салига, І. І. Сахарцева, Г. А. Семенов, А. Н. Степанов, О. В. Шляга та інші [1-10]. Серед зарубіжних вчених можна відмітити праці Д. Тобіна [12] та Н. Роберта [11]. У їх працях з'ясовано зміст дефініції «ризик» та встановлено його вплив на діяльність підприємств через визначення можливих наслідків від настання ризикової ситуації та сформульовано авторські класифікаційні ознаки поділу зазначеної категорії.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Більшість вчених звертає свою увагу на загальну характеристику категорії «ризик» не вдаючись до аналізу даного поняття залежно від сфери, в якій воно розглядається. Зважаючи на це, вбачаємо за необхідне визначити цільові орієнтири змісту ризиків сільськогосподарських підприємств через їх класифікацію.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація ризиків, що характерні для сільськогосподарських підприємств через їх поділ, опираючись в першу чергу на їх галузеву приналежність.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відмітити, що сільськогосподарські ризики можна повністю віднести до категорії ризиків, що представляють собою небезпеку ймовірності отримання збитку (вигоди) сільськогосподарським підприємством через порушення (дотримання) нормального ходу його виробничого процесу. Іншими словами, ризики сільськогосподарських підприємств можна визначити як небезпеку понесення збитку чи отримання вигод господарюючим суб'єктом, шляхом порушення нормального ходу виробничого процесу через вплив природно-кліматичного і антропогенного факторів.

По відношенню до класифікаційних ознак поділу ризиків сільськогосподарських підприємств, то виділяють незначну їх кількість. При цьому, в більшості випадків за розгляду того чи іншого авторського підходу до класифікації ризиків, більшість науковців оперують загальними рисами зазначеної категорії не вдаючись до конкретизації (типологізації) саме ризиків аграрної сфери (рис. 1).

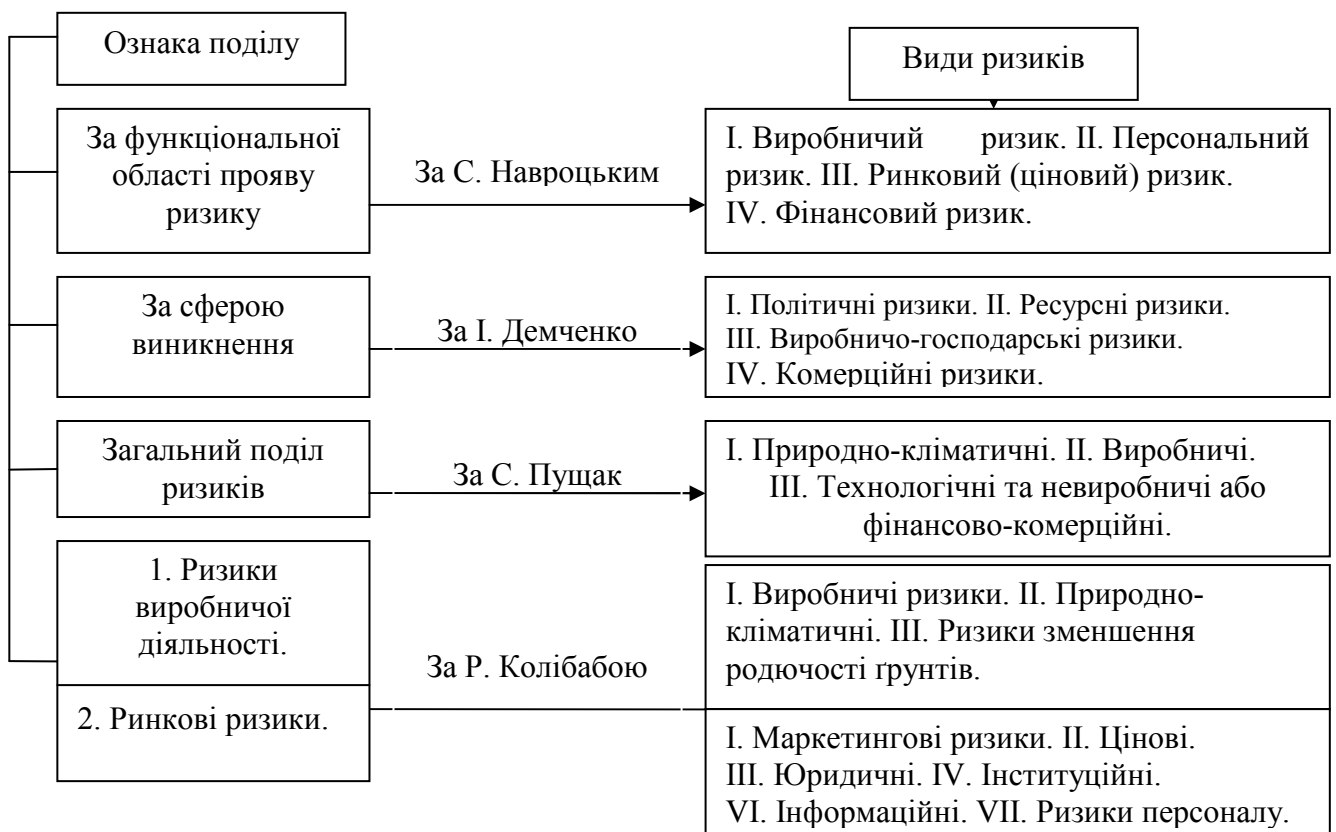

Рис. 1. Традиційні підходи вчених до класифікаційних ознак поділу ризиків сільськогосподарських підприємств*

*Узагальнено автором з використанням наукових праць [8, 4, 9, 6]

З рис. 1 видно, що проблемою класифікації ризиків сільськогосподарських підприємств виступає відсутність узагальнюючої ознаки поділу, яка б увібрала в себе загальний ризик суб'єктів господарювання аграрної сфери.

Тому, на наше переконання, з огляду розглянутих класифікаційних груп ризиків сільськогосподарських підприємств, маючи уяву про ризики взагалі, найбільш вдалим є поняття «економічний ризик» або «підприємницький ризик» за класифікації ризиків сільськогосподарських підприємств.

Авторське бачення класифікації ризиків сільськогосподарських підприємств наведено на рис. 2.

Вважаємо доцільним поглибити класифікаційні ознаки галузевої групи через поділ ризиків залежно від біологічного циклу природи та через виділення групи ризиків, що зумовлені порушеннями ритму біологічного перетворення (рис. 3).

Так, під економічним ризиком розуміють такий вид ризику, який виникає при будь-яких видах підприємницької діяльності, спрямованих на одержання прибутку і пов'язаних з виробництвом продукції, реалізацією товарів, наданням послуг, виконанням робіт; товарно-грошовими і фінансовими операціями; комерцією, а також реалізацією науково-технічних проектів [5]. Проте, не треба забувати, про інші характеристики ризику: ризики технічного спрямування, політичного, фінансового та ін.

Під підприємницьким ризиком розуміють економічну категорію, яка відображає результат реалізації обраного рішення в ситуації неминучого вибору у ході виробничо-господарської діяльності підприємства, враховуючи вірогідність успіху, невдачі і відхилення від поставленої цілі, причому всіх трьох наслідків у сукупності [10].

Крім того, Господарським Кодексом України прописано, що «підприємництво – це самостійна ініціатива, систематична на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і здійснення торгівлі з метою одержання прибутку» [3]. Діяльність підприємств аграрної сфери не є виключенням. Тому, у своїх дослідженнях, ми будемо звертатися при здійсненні класифікації ризиків сільськогосподарських підприємств до поняття «підприємницький ризик».

Загальновідомим є факт, що сільське господарство має дві галузі: галузь рослинництва та тваринництва. Зрозуміло, що кожній з них притаманні свої ризики.

Ризики сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва носять, в більшості випадків, природно-кліматичний характер.

Ризики сільськогосподарських підприємств галузі тваринництва, носять, в більшості випадків, антропогенний характер. Зазначені види ризиків можна віднести до виробничих ризиків.

При цьому, наприклад, наслідки виробничих ризиків у галузі рослинництва пов'язані з недобором урожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень та інше. Згаданий прояв ризику виробничого характеру може бути досягнуто і через прорахунки працівників підприємства, шляхом недоотримання технології вирощування сільськогосподарських культур, безгосподарність керівництва підприємств, недбалість працівників, зговір з метою наживи, пожежі в наслідок недбалості та ін.

Отож, на виробничу діяльність сільськогосподарських підприємств впливає досить багато ризиків як галузевого, так і загального характеру, які в своїй сукупності формують загальну величину ризику сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим, необхідно визначити ризики якої групи (виду) мають найбільшу дестабілізуючу силу впливу на результати діяльності підприємств.

Вплив того чи іншого виду ризику на величину загального ризику сільськогосподарських підприємств слід розглядати як реалізацію ймовірності отримання (неотримання) запланованого рівня доходу підприємств. В залежності від того, наскільки великий вплив конкретного ризику на зміну величини доходу, можна визначити ступінь цього впливу.

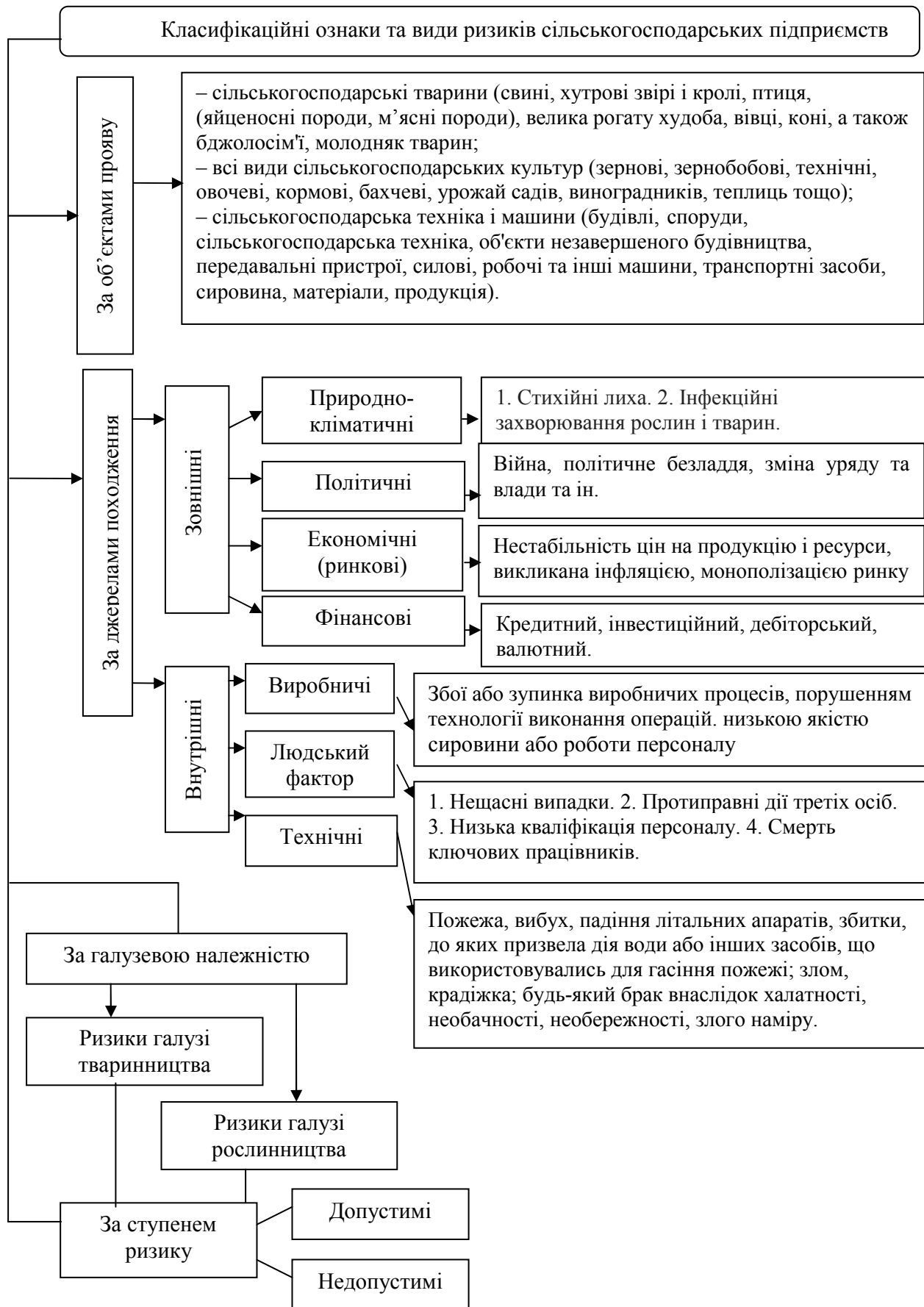

Рис. 2. Класифікаційні ознаки та види ризиків сільськогосподарських підприємств (підприємницький ризик)*

*Розроблено автором самостійно.

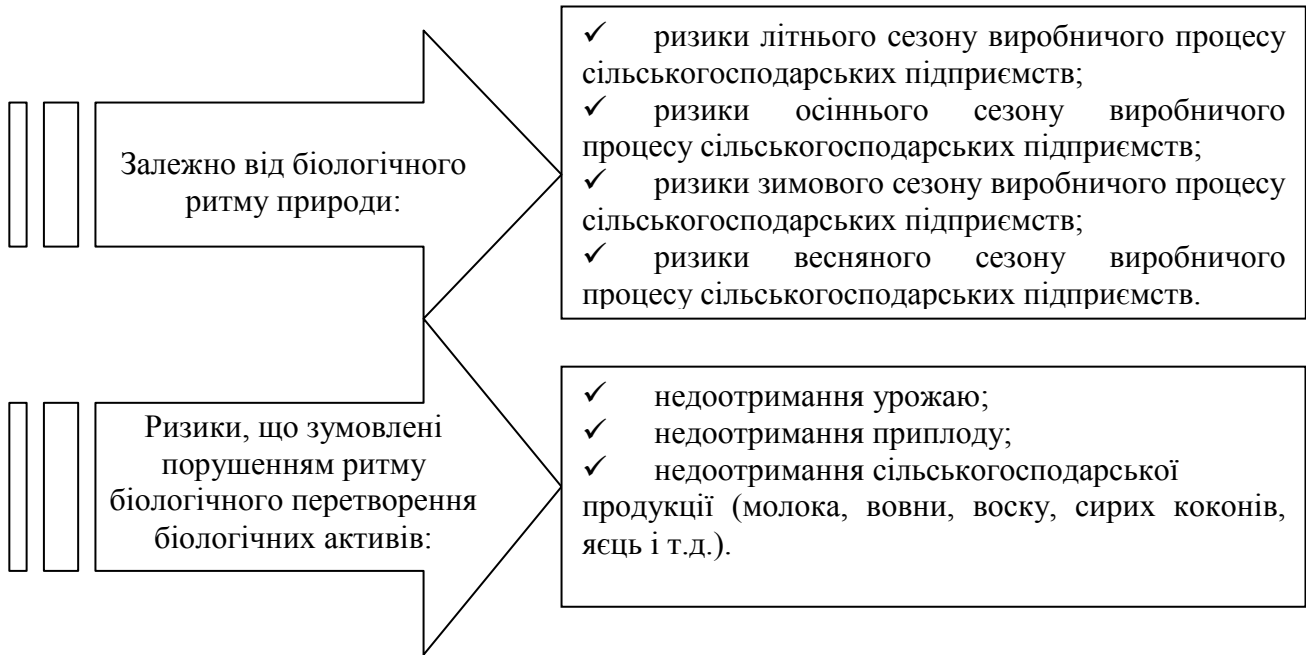

Рис. 3. Фрагмент поглибленої класифікації ризиків сільськогосподарських підприємств за галузевою ознакою*

**Розроблено автором самостійно.*

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі не достатньо ґрунтовно розкриті методичні основи оцінки ступеня впливу ризиків на величину доходів сільськогосподарських підприємств. Тому пропонуємо авторське бачення класифікації ризиків, що впливають на рівень доходів сільськогосподарських підприємств, засноване на встановленні ступеня схильності сільськогосподарського підприємства до конкретного ризику і оцінці можливого збитку від його реалізації.

Отже, загальний ризик сільськогосподарських підприємств можна поділити на такі дві основні складові: внутрішні та зовнішні. Розглянемо можливий варіант присвоєння вагових коефіцієнтів видам ризиків, що впливають на дохід сільськогосподарських підприємств (значення ступеня ризику варіюється від 0 до 10 балів) (табл. 1).

Таблиця 1

Можливий склад та оцінка ступеня впливу ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру на ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств*

Внутрішні ризики	Вид ризику	Значення в балах (оціночний показник)
	Ризики природно-кліматичного характеру	10
Ризики економічного (ринкового) характеру	6	
Ризики політичного характеру	4	
Ризики фінансового характеру	8	
Зовнішні ризики	Ризики виробничого характеру	7
	Ризики, що зумовлені дією людини (людський фактор)	5
	Ризики технічного характеру	3

**Розроблено автором самостійно на основі рис. 2.*

Порядок виставлення балів ґрунтувався на оцінці можливості реалізації кожного з факторів ризику на практиці і оцінці ступеня можливих негативних наслідків від їх прояву. При цьому слід зазначити, що однозначно установити ступінь впливу даних ризиків на збитковість сільськогосподарських підприємств не представляється можливим, тому

значимість зовнішніх і внутрішніх ризиків буде неоднаковою для різних сільськогосподарських підприємств (залежно від спеціалізації підприємства, форми власності та інше).

Після збору та аналізу статистичного матеріалу по кожному фактору, який проводився для того, щоб визначити, які з цих факторів є домінуючими при вирішенні питання встановлення впливу того чи іншого виду ризику на діяльність сільськогосподарських підприємств, нами сформовано таблицю даних для побудови діаграми Парето (табл. 2).

Таблиця 2

Інформаційна база даних за видами ризиків, що впливають на ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств для побудови діаграми Парето

Вид ризику	Число випадків настання ризиків (бали)	Накопичена сума чисел настання ризиків	Відсоток числа випадків настання ризиків (бали) за кожною ознакою до загальної суми	Накопичений відсоток
Ризики природно-кліматичного характеру	10	10	23,2%	23,2%
Ризики економічного (ринкового) характеру	6	16	14,0%	37,2%
Ризики політичного характеру	4	20	9,3 %	46,5%
Ризики фінансового характеру	8	28	18,6%	65,1%
Ризики виробничого характеру	7	35	16,3%	81,4%
Ризики, що зумовлені дією людини (людський фактор)	5	40	11,6%	93%
Ризики технічного характеру	3	43	7,0%	100,0%
Всього:	43	-	100%	-

Застосування Діаграми Парето є ефективним методом виділення з безлічі факторів, що впливають на певний процес і елементів тих, які мають особливе значення для досягнення поставлених цілей, і тому повинні володіти високим пріоритетом.

Далі сортуємо по порядку убавання види ризиків за критерієм числа випадків їх настання (табл. 3). Таке сортування призведе до зміни позицій видів ризику.

Таблиця 3

Результати реєстрації даних за видами ризиків, що впливають на ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств для побудови діаграми Парето

Вид ризику	Число випадків настання ризиків (бали)	Накопичена сума чисел настання ризиків	Відсоток числа випадків настання ризиків (бали) за кожною ознакою до загальної суми	Накопичений відсоток
Ризики природно-кліматичного характеру	10	10	23,2%	23,2%
Ризики фінансового характеру	8	18	18,6%	41,8%
Ризики виробничого характеру	7	25	16,3%	58,1%
Ризики економічного (ринкового) характеру	6	31	14,0%	72,1%
Ризики, що зумовлені дією людини (людський фактор)	5	36	11,6%	83,7%
Ризики політичного характеру	4	40	9,3%	93%
Ризики технічного характеру	3	43	7,0%	100%
Всього:	43	-	100%	-

Результати побудови діаграми Парето (на прикладі встановлення впливу основних видів ризику на ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств) наведено на рис. 4.

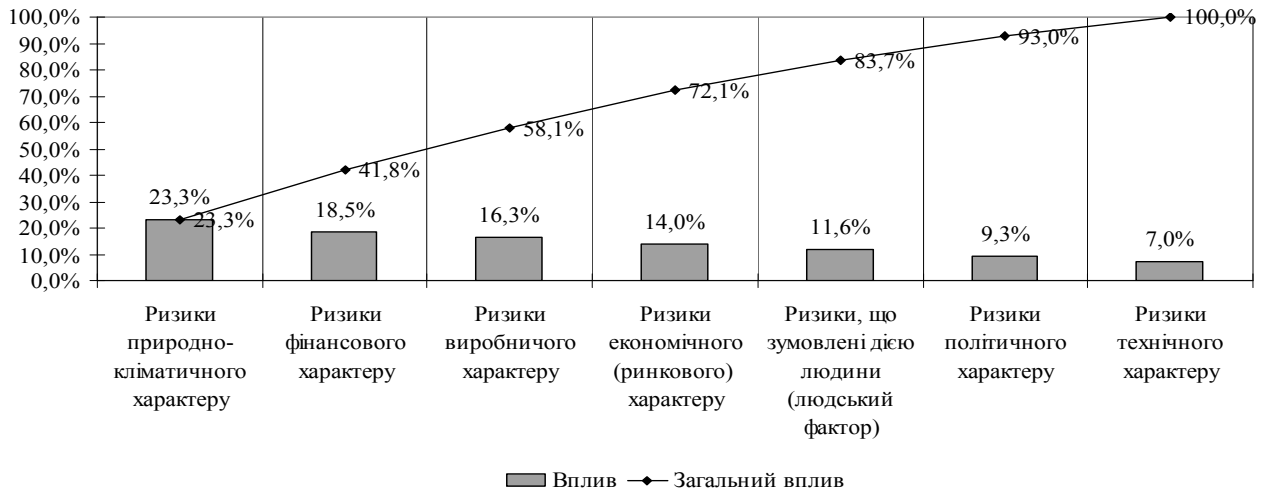

Рис. 4. Кумулятивна крива на діаграмі Парето

Факторами, що справляють найбільший вплив на виробничий процес сільськогосподарських підприємств є: ризики природно-кліматичного характеру; ризики виробничого характеру, фінансового, економічного та ризики, що зумовлені дією людини (ризики в межах 80:20 %).

Зазначені ризики сільськогосподарських підприємств є найважливішими для підприємств з позиції впливу на їх господарську діяльність та потребують детального планування, контролю, захисту від них, оскільки через їх вплив сільськогосподарські підприємства можуть втратити 80 % – 50 % своїх доходів. Ці ризики повинні завжди бути враховані та підлягати захисту, оскільки вони є генеруючими по відношенню до формування негативного результату (збитку) від їх діяльності. Останнє можливо досягти через поширення страхування.

Необхідно відмітити той факт, що в більшості випадків, страхові компанії забезпечують страховим захистом ризики галузі рослинництва на основний виробничий період, а за інших умов, сільськогосподарські підприємства змушені вдаватися до інструментів самострахування.

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Підводячи підсумки проведеного дослідження відмітимо, що ризики сільськогосподарських підприємств є специфічними та зумовлені умовами їх господарювання. Навіть більше того, класифікація ризиків сільськогосподарських підприємств має носити галузеву спрямованість та при цьому поєднувати її загальні ознаки поділу ризиків, які є характерними для будь-якого суб'єкта господарювання.

Використана література:

1. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Вітлінський В. В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний. – К.: Борисфен-М, 2003. – 336 с.
3. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Демченко І. В. Ризиковий аспект та особливості функціонування аграрних підприємств [Електронний ресурс] / І. В. Демченко / Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st8_pp49-52.pdf.
5. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник / Л. І. Донець. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

6. Колибаба Р. О. Класифікація ризиків сільськогосподарського виробництва. Інструменти мінімізації ризиків/ Р. О. Колибаба [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57203.
7. Кравченко В.А. Програма управління підприємницькими ризиками: зміст і етапи розробки [Електронний ресурс] / В.А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці: електронне видання Інституту економіки і менеджменту. – 2008. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/>.
8. Навроцький С. Систематизація ризиків сільськогосподарських підприємств/ С. Навроцький/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка/Київ: Київський університет, 2008. – № 105. – С. 17-21.
9. Пушак С.Д. Проблеми страхування сільськогосподарських культур та сільськогосподарських тварин / С.Д. Пушак // Проблеми пореформеного розвитку агропромислового виробництва та основні напрями їх роз'яснення: всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 трав. 2005 р.: тези доп. – Т.–Х., 2005. – С. 213-216.
10. Тюленева Ю. В. Визначення категорії «ризик підприємницької діяльності» як основа ефективної діяльності підприємств/ Ю. В. Тюленева, Круш П. В.// Економічний вісник Національного технічного університету України «КПІ». – 2009. – №70. – С. 7.
11. Robert N. Charette Application strategies for risk analysis / Robert N. Charette. – New York. Multi Science Press, Inc 1990. – 571 p.
12. Tobin D. Liquidity preference as behavior toward risk. Rev. of Econ. Studies, 1958, Vol.25, № 1. – P.65-86.

REFERENCES

1. Vitlinskyi V. V., Verchenko P. I., Analysis, Modelling and Management of Economic Risk: training manual for individual studying the discipline [*Analiz, modelyuvannya ta upravlinnya ekonomichnym ryzykom : navchal'nyy posibnyk dlya samostiyoho vyvchennya dystsyplyny*]. Kyiv, KNEU, 2000, p. 292.
2. Vitlinskyi V. V., Nakonechny S. I. Risk Management in [*Ryzik u menedzhmenti*]. Kyiv, Borysfen-M, 2003, p. 336.
3. *Hospodars'kyi Kodeks Ukrainy – The Commercial Code of Ukraine*, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Demchenko I. V. Risk aspects and features of the functioning of farms [*Ryzykovyy aspekt ta osoblyvosti funktsionuvannya ahrarnykh pidpryyemstv*], available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st8_pp49-52.pdf.
5. Donets L. I. Economic risks and methods of measurement: atutorial [*Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiryuvannya : navchal'nyy posibnyk*]. Center of the educational, Kyiv, 2006, p. 312.
6. Kolibaba R. A. Classification of risks in agricultural production. Tools to minimize risk [*Klasyfikatsiya ryzykiv sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva. Instrumenty minimizatsiyi ryzykiv*], available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57203.
7. Kravchenko V. A. Business risk management program: content and stages of development [*Prohrama upravlinnya pidpryyemnyts'kymy ryzykamy: zmist i etapy rozrobky*]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi: elektronne vydannya Instytutu ekonomiky i menedzhmentu – Problems systematic approach to economics: an electronic publication of the Institute of Economics and Management*, 2008, no. 1, available at: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/>.
8. Nawrocki S. Systematics risk of agricultural enterprises [*Systematyzatsiya ryzykiv sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv*]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Economy*, Kyiv, 2008, no. 105, pp. 17-21.
9. Puschak S. D. Problems crop insurance and agricultural animals [*Problemy strakhuvannya sil's'kohospodars'kykh kul'tur ta sil's'kohospodars'kykh tvaryn*]. *Problemy poreformenoho rozvytku ahropromysloвого vyrobnytstva ta osnovni napryamy yikh roz'yasnennya: vseukr. nauk.-prakt. conf. – Problems of post-reform development of agricultural production and the main directions of their explanation: All-Ukrainian. scientific and practical. conf*, 2005, pp. 213-216.
10. Tyulyenyeva Y. V., Krush P. V. Definition of the "entrepreneurial activity risk" as the basis of activity efficient enterprise [*Vyznachennya katehoriyi «ryzyk pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti» yak osnova efektyvnoyi diyal'nosti pidpryyemstv*]. *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «KPI» – Economic bulletin of the National Technical University of Ukraine "KPI"*, 2009 (70), p. 7.
11. Robert N. Charette Application strategies for risk analysis, New York. Multi Science Press, 1990, p. 571.
12. Tobin D. Liquidity preference as behavior toward risk. Rev. of Econ. Studies, 1958, no. 1, pp. 65-86.

Рецензія: д.е.н., проф. Макаренко П. М.

Reviewed: Dr., Prof. Makarenko P. M.

Received: April, 2013

1st Revision: April, 2013

Accepted: May, 2013

